

Міністерство освіти і науки України

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

СЕРДЮК ДМИТРО ГЕОРГІЙОВИЧ

УДК 796.322:796.09:001.893(043.5)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ
КВАЛІФІКОВАНИХ ГАНДБОЛІСТІВ НА ОСНОВІ КОНТРОЛЮ
ПОКАЗНИКІВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Дніпро – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ДВНЗ «Запорізький національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент, **Дорошенко Едуард Юрійович**, Запорізький державний медичний університет, професор кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я.

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **Лісенчук Геннадій Анатолійович**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри футболу;

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор **Кушнірюк Сергій Георгійович**, Бердянський державний педагогічний університет, декан факультету фізичного виховання.

Захист відбудеться “16” грудня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.881.01 Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

Автореферат розіслано “15” листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.О. Мітова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний гандбол характеризується різким зростанням конкуренції команд на національному й міжнародному рівнях, що зумовлює необхідність удосконалення змагальної діяльності та подальшого підвищення вимог до підготовленості кваліфікованих спортсменів (Е. Doroshenko, 2012; В. М. Костюкевич, 2013). За таких обставин, система підготовки спортсменів повинна враховувати зміни і правил змагань, і структури та змісту змагальної діяльності в теперішніх умовах професіоналізації спорту вищих досягнень на прикладі конкретного виду спорту (Л. П. Матвеев, 2010; Ю. М. Шкрєбтій, 2010; В. М. Платонов, 2015). Особливого значення набуває акцентоване вдосконалення окремих складових системи підготовки в командних ігрових видах спорту (Г. А. Лісенчук, 2003; Ж. Л. Козина, В. Ягелло, М. Ягелло, 2012; В. М. Корягін, 2014). Це підтверджується наявністю значного арсеналу техніко-тактичних дій у змагальній діяльності, різним рівнем підготовленості гравців, неоднаковою спрямованістю їх ігрових функцій тощо (М. О. Носко, О. О. Данілов, В. М. Маслов, 2013; Г. О. Хрустальов, 2013; О. О. Мітова, 2015).

Більшість наукових праць, які присвячені розвитку гандболу, пов'язана, насамперед, із удосконаленням його окремих аспектів: фізичної підготовленості (Н. О. Борсук, 2013; Г. Онусайтите, А. Скарбалюс, 2013; S. Matthys, J. Fransen, R. Vaeyens, M. Lenoir, R. Philippaerts, 2013), техніко-тактичної підготовленості (В. Я. Ігнат'єва, А. Гамаун, 2010; Ю. М. Котов, І. В. Петрачева, 2012; С. Г. Кушнірюк, Л. Г. Гришко, А.Ю. Чуста, 2013), психологічної підготовленості (Є. С. Загузов, В. Г. Сивицький, 2011; В. І. Воронова, 2013), змагальної діяльності загалом (А. Я. Овчиннікова, 2008; М. П. Пітин, 2013; Т. Debanne, 2014; В. В. Ніколаєнко, 2015). Проте ці дослідження не враховують неперервного вдосконалення виду спорту, а також суттєвих змін у динаміці виконання техніко-тактичних дій у змагальній діяльності протягом останніх 10-15 років.

Контроль змагальної діяльності в гандболі висвітлено в роботах С. Г. Кушнірюка (2006), О. М. Солов'я (2013), В. І. Циганка (2013), В. О. Темченка (2015), оцінка показників техніко-тактичних дій застосовується національними й міжнародними федераціями гандболу в процесі офіційних змагань (www.handball.net.ua; www.eurohandball.com та ін.), але без належної уваги науковців і фахівців залишились питання розробки алгоритму спеціального аналізу техніко-тактичних дій, а також засобів їх удосконалення або корекції відповідно до спрямованості підготовки в мікроциклах, формування програм поліпшення загальнокомандних і групових техніко-тактичних дій з урахуванням індивідуальних особливостей гандболістів різного амплуа з їх подальшою інтеграцією в показники загальнокомандної підготовленості.

Отже, незважаючи на опис у науково-методичній літературі проблем стосовно підготовки гандболістів (В. О. Цапенко, 2006; С. О. Сидорчук, 2011; А. Г. Кубраченко, В. Г. Ткачук, В. П. Голуб, 2013; М. О. Носко, О. О. Данілов, В. М. Маслов, 2013) на різних етапах багаторічного вдосконалення, значна низка актуальних питань із покращення техніко-тактичних дій на основі контролю показників змагальної діяльності залишається й досі невирішеною.

Необхідність ефективної участі спортсменів у змагальній діяльності протягом тривалого змагального періоду в поєднанні з потребою підтримання та покращення рівня їх підготовленості формують актуальність науково-практичного завдання щодо вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно плану науково-дослідної роботи кафедри спортивних ігор факультету фізичного виховання Запорізького державного університету за темою «Оптимізація учбово-тренувальної та змагальної діяльності в спортивних іграх (затверджено науково-технічною радою ЗДУ, протокол № 7 від 19.02.2004 р.) та Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 2.4. «Теоретико-методичні основи індивідуалізації в фізичному вихованні та спорті», номер державної реєстрації – 0112U002001. Роль автора (як співвиконавця теми) полягає в науково-методичному обґрунтуванні та розробці комплексної програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю показників змагальної діяльності.

Мета дослідження – обґрунтувати й розробити програму вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю показників змагальної діяльності для ефективної реалізації техніко-тактичного потенціалу в змагальному процесі.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу науково-методичної літератури охарактеризувати сучасний стан проблеми підвищення ефективності техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів та визначити шляхи їх подальшого вдосконалення.

2. Визначити показники техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа та рівень їх реалізації в змагальному процесі засобами контролю та аналізу.

3. Розробити алгоритм спеціального аналізу техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у змагальному процесі.

4. Розробити програму вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів та експериментально перевірити її ефективність на загальнокомандному результаті в змагальному процесі.

Об'єкт дослідження – техніко-тактичні дії кваліфікованих гандболістів.

Предмет дослідження – програма вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю показників їх змагальної діяльності.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет»; аналіз протоколів змагальної діяльності; педагогічні спостереження; педагогічний експеримент; метод антропометричних вимірювань, методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше розроблено алгоритм спеціального аналізу показників техніко-тактичних дій для контролю ефективності змагальної діяльності кваліфікованих гандболістів різного амплуа, який складається з таких взаємопідпорядкованих складових: 1) аналізу ефективності виконання командних схем ведення гри: в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагальної діяльності; 2) аналізу ефективності виконання групових взаємодій в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагальної діяльності; 3) аналізу ефективності виконання індивідуальних дій в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагальної діяльності; 4) аналізу ефективності виконання стандартних положень; 5) хронологічного аналізу розвитку гри: 1 тайм – 30 хвилин (10 + 10 + 10), 2 тайм – 30 хвилин (10 + 10 + 10); б) аналізу ефективності ігрових дій у різних зонах майданчика: зона захисту, центральна зона, зона атаки; лівий і правий фланги захисту та атаки; 7) аналізу вирішальних моментів гри;

вперше розроблено програму вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа на основі контролю їх показників у змагальній діяльності, яка включає аналіз показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у змагальній діяльності різних рівнів (змагальна діяльність у тренувальному процесі; змагальна діяльність у товариських і контрольних іграх; змагальна діяльність в офіційних іграх національного й міжнародного рівнів); алгоритм спеціального аналізу техніко-тактичних дій; відповідні форми та види контролю техніко-тактичної діяльності; комплекси спеціальних вправ, які спрямовані на вдосконалення (корекцію) загальнокомандної або групової техніко-тактичної підготовленості та індивідуальних техніко-тактичних дій; практичні рекомендації;

доповнено кількісні та якісні характеристики змагального процесу кваліфікованих гандболістів за показниками техніко-тактичних дій в офіційних іграх національного та міжнародного рівнів, що розширило сучасні уявлення про тенденції розвитку гандболу.

доповнено напрями вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа такої спрямованості: а) технічної; б) тактичної; в) на вдосконалення провідних техніко-тактичних дій; г) на корекцію техніко-тактичних дій, що відстають; д) інтегральної спрямованості;

підт вердж ено положення про специфіку техніко-тактичної підготовки кваліфікованих гандболістів з урахуванням чинників ігрового амплуа та розвитку спеціальних фізичних якостей.

Практична значущість одержаних результатів полягає у впровадженні авторської програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю та аналізу змагальної діяльності. Визначені напрями вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю та аналізу їх показників у змагальному процесі дозволили оптимізувати процес підготовки гравців гандбольного клубу «Мотор» (Запоріжжя) та підтвердити їх ефективність.

Результати дослідження впроваджені в тренувальний процес кваліфікованих спортсменів гандбольних клубів «Мотор» (Запоріжжя), «ZTR» (Запоріжжя), «ЗНТУ-ЗАБ» (Запоріжжя), а також СДЮШОР № 3 з гандболу Запорізької міської ради, ДЮСШ імені Юрія Лагутіна (Запоріжжя), в роботу федерації гандболу Запорізької області та федерації гандболу Харківської області.

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі факультету фізичного виховання Запорізького національного університету при вивченні дисциплін «Теорія та методика обраного виду спорту (гандбол)» і «Спортивно-педагогічне вдосконалення (гандбол)».

Практичну значущість одержаних результатів засвідчують відповідні акти впровадження.

Особистий внесок здобувача у наукових працях, які виконані у співавторстві, полягає у формулюванні мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження, формулюванні висновків, розробці практичних і методичних рекомендацій, визначенні перспектив подальших розробок, підготовці матеріалів до публікації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження викладені в доповідях на наукових конференціях, конгресах і семінарах: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фізичне виховання та спорт у вищій школі. За здоровий спосіб життя» (Запоріжжя, 2009); II Міжнародній науково-практичній конференції «Здоров'я та освіта: проблеми та перспективи» (Донецьк, 2010); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та туризму в сучасних соціально-економічних і екологічних умовах життя» (Запоріжжя, 2010); V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання вищої професійної освіти» (Донецьк, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання фізичної культури і спорту у формуванні здорового способу життя і зміцнення здоров'я студентської молоді» (Запоріжжя, 2011); II Міжнародній науково-практичній конференції «Здоров'язбереження як інноваційний аспект сучасної освіти» (Єкатеринбург, 2015); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура, спорт, здоров'я і довголіття» (Ростов-на-Дону, 2015); щорічній конференції «Науковий потенціал Запорізького національного університету» (Запоріжжя, 2012, 2013; 2014; 2015), щорічних наукових семінарах кафедри спортивних ігор Запорізького національного університету, науково-методичних семінарах Запорізької обласної федерації гандболу (2013; 2014; 2015).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 17 наукових працях, з яких 8 – статті в спеціалізованих фахових виданнях України, з них 2 – статті у виданнях, які відображені в міжнародних наукометричних базах, 8 публікацій апробаційного характеру, з яких 3 статті у закордонних виданнях, та 1 видання, яке додатково відображає результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел і восьми додатків. Загальний обсяг дисертації складає 210 сторінок. Робота містить 23 таблиці та 16 рисунків. Список використаних джерел літератури складається із 227 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість отриманих результатів. Визначено особистий вклад здобувача, наведено перелік наукових конференцій, на яких було апробовано результати дослідження, і кількість публікацій автора.

У першому розділі **«Огляд сучасного стану проблеми удосконалення техніко-тактичних дій у гандболі»** представлено аналіз даних науково-методичної літератури стосовно характеристики і специфічних особливостей техніко-тактичних дій у тренувальному й змагальному процесах, визначено шляхи підвищення ефективності техніко-тактичних дій як чинника вдосконалення змагальної діяльності кваліфікованих гандболістів.

Аналіз та інтерпретація показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів узагальнені з точки зору визначення найбільш ефективних способів інтегральної оцінки змагальної діяльності (С.О. Сидорчук, 2011; В.І. Циганок, О.М. Соловей, 2013; Т. Debanne, 2014; W. Ferrari, J. dos Santos, V. Vaz, 2014).

Контроль показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів розглянутий як складова системи управління підготовкою і змагальною діяльністю (J. Ingebrigtsen, 2012; В.О. Кашуба, Ю.А. Юхно, І.В. Хмельницька, 2013; О.С. Шалаєв, 2014; О.О. Мітова, 2015).

Узагальнені основні проблеми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у сучасній науково-методичній літературі, які стосуються визначення та використання найбільш ефективних вправ з урахуванням особливостей амплуа, тактичної підготовленості та спрямованості мікроциклів (В.О. Цапенко, 2006; М.В. Сахарова, 2011; І.Г. Роцін, І.Є. Дядечко, 2012; В.О. Тищенко, 2012; В.О. Мельник, М.П. Пітин, 2015).

Проведений аналіз літератури свідчить, що в процесі вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів виявлений комплекс остаточно ще не вирішених проблем, а саме:

- визначення структури і змісту контролю техніко-тактичної підготовленості як складової системи управління підготовкою;
- розробка алгоритму спеціального аналізу техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у змагальному процесі;

- створення програм удосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів для використання у підвідних і змагальних мікроциклах.

Названі проблемні напрямки недостатньо вивчені, що певною мірою знижує ефективність процесу вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів, а отже, зумовлює актуальність і своєчасність дослідження.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» розкрито зміст і доцільність методів дослідження, які використані в дисертації, наведені загальні відомості про контингент обстежених кваліфікованих гандболістів, описано організацію етапів дослідження.

Дослідження проводилося в 4 етапи (з 2005 по 2015 рр.) на базі кафедри спортивних ігор Запорізького національного університету та ГК «Мотор» (Запоріжжя).

На першому етапі (2005-2009 рр.) здійснений теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, розглянуті особливості техніко-тактичної підготовки кваліфікованих гандболістів різного амплуа. Вивчені особливості використання форм і видів контролю, педагогічного аналізу й інтерпретації показників техніко-тактичних дій у змагальній діяльності. Опрацьований зміст техніко-тактичної підготовки кваліфікованих гандболістів.

На другому етапі (2010-2013 рр.) зафіксовані й проаналізовані показники техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів під час офіційних ігор чемпіонату України, відбіркового та групового етапів Кубка ЄГФ сезонів 2012-2013 рр. Проведений констатувальний педагогічний експеримент, спрямований на визначення особливостей показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа у змагальній діяльності національного й міжнародного рівнів. Розроблено програму вдосконалення техніко-тактичних дій, яка складається з показників техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів різного амплуа; алгоритму спеціального аналізу техніко-тактичних дій у змагальній діяльності; відповідних форм і видів контролю техніко-тактичної діяльності; комплексів спеціальних вправ техніко-тактичної спрямованості; практичних рекомендацій для тренерів і спортсменів.

На третьому етапі (2013-2014 рр.) проведений послідовний формувальний експеримент, під час якого було визначено ефективність експериментальної програми. У формувальному експерименті взяли участь 38 кваліфікованих гандболістів ГК «Мотор» (Запоріжжя). Зафіксовані й проаналізовані показники техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів під час офіційних змагань чемпіонату України, відбіркового, групового етапів та ігор play-off Ліги чемпіонів ЄГФ сезонів 2013-2014 рр. Експериментально перевірена ефективність розробленої програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів.

На четвертому етапі (2014-2015 рр.) здійснені обробка та аналіз отриманих результатів, узагальнені результати дослідження, сформульовані рекомендації та висновки, оформлено дисертаційну роботу.

В третьому розділі дисертації «Обґрунтування та розробка програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів» представлені експериментальні дані, які характеризують показники техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа в змагальному процесі. У таблиці 1 наведені показники кидків м'яча по воротах і голів як найбільш ефективних і результативно-значущих техніко-тактичних дій гандболістів команди «Мотор» (Запоріжжя) в сезоні 2012-2013 рр. з урахуванням чинників ігрового амплуа, що опрацьовані на етапі констатувального педагогічного експерименту.

Таблиця 1

Показники кидків м'яча по воротах і голів у гандболістів ГК «Мотор» в іграх чемпіонату України (Суперліга) сезону 2012-2013 рр, n=28

Амплуа гравців	Показники кидків по воротах і голів														
	загальна кількість кидків, голів, ефективність			кількість кидків з 9 м, голів, ефективність			кількість кидків з 6 м, голів, ефективність			кількість кидків з кутів, голів, ефективність			кількість кидків з 7 м, голів, ефективність		
крайні	374	229	61%	3	1	33%	205	146	71%	161	79	49%	5	3	60%
півсередні	823	488	59%	434	214	49%	289	201	70%	18	7	39%	82	66	80%
лінійні	188	128	68%	7	3	43%	181	125	69%	0	0	0	0	0	0
розігрувачі	187	86	46%	93	30	32%	58	35	60%	3	0	0%	33	21	64%
всього	1572	931	59%	537	248	46%	733	507	69%	182	86	47%	120	90	75%

Примітка: n – кількість ігор

Педагогічний аналіз даних таблиці 1 свідчить про наявність певних розбіжностей у показниках ефективності кидкової підготовленості гравців команди «Мотор» (Запоріжжя) в іграх чемпіонату України сезону 2012-2013 рр., які зумовлені специфікою техніко-тактичних дій гандболістів різних амплуа. При загальній кількості кидків м'яча по воротах, яка дорівнює 1572 (ефективність – 59%), гравці амплуа «крайні» виконали 23,79% від загальної кількості кидків (ефективність – 61%); «півсередні» – 52,95% (ефективність – 59%); «лінійні» – 11,96% (ефективність – 68%); «розігрувачі» – 11,90% (ефективність – 46%).

В таблиці 2 наведено показники структури кидків м'яча по воротах і голів.

Таблиця 2

Структура кидків м'яча по воротах і голів у гандболістів ГК «Мотор» в іграх чемпіонату України (Суперліга) сезону 2012-2013 рр., n=28

Амплуа гравців	Показники кидків по воротах									
	загальна кількість кидків, % від загальної кількості		кількість кидків з 9 м, % від загальної кількості		кількість кидків з 6 м, % від загальної кількості		кількість кидків з кутів, % від загальної кількості		кількість кидків з 7 м, % від загальної кількості	
крайні	374	23,79%	3	0,80%	205	54,81%	161	43,05%	5	1,34%
півсередні	823	52,35%	434	52,73%	289	35,12%	18	2,19%	82	9,96%
лінійні	188	11,93%	7	3,72%	181	96,28%	-	-	-	-
розігрувачі	187	11,90%	93	49,73%	58	31,02%	3	1,60%	33	17,65%
всього	1572	100%	537	46%	733	69%	182	47%	120	75%

Примітка: n – кількість ігор

Аналіз даних таблиці 2 дозволяє констатувати, що кваліфікованим гандболістам амплуа «крайні» характерні кидки м'яча по воротах з шести метрів і кидки з кутів: 54,81% від загальної кількості кидків при ефективності 71% і 43,05% при ефективності 49% відповідно. Кидки м'яча по воротах з дев'яти метрів і семиметрові штрафні кидки гравцями амплуа «крайні» виконуються епізодично і мають незначну частку в загальній структурі: 0,80% при ефективності 33% і 1,34% при ефективності 60% відповідно.

У гандболістів амплуа «півсередні» зареєстровані такі показники техніко-тактичних дій: кидки м'яча по воротах з дев'яти метрів – 52,73% від загальної кількості кидків при ефективності 49%; кидки м'яча по воротах з шести метрів – 35,12% при ефективності 70%; кидки м'яча з кутів – 2,19% при ефективності 39%; семиметрові штрафні кидки – 9,96% при ефективності 80%.

У гандболістів амплуа «лінійні» показники кидкової підготовленості дорівнюють: кидки м'яча по воротах з дев'яти метрів – 3,72% від загальної кількості кидків при ефективності 43%; кидки м'яча по воротах з шести метрів – 96,28% при ефективності 69%.

Наведені результати дозволяють стверджувати, що в гандболістів амплуа «лінійні» наявні відмінності в структурі кидків, які спричинені особливостями ігрової спеціалізації та характером змагальної діяльності. Гандболісти амплуа «лінійні» в активному протиборстві переважно займають позицію на шестиметровій лінії, де повинні отримати передачу від партнерів і завершити атаку кидком м'яча по воротах. Такий характер техніко-тактичної діяльності гравців амплуа «лінійні» зумовлює специфічну структуру кидків м'яча по воротах.

Для гандболістів амплуа «розігрувачі» зафіксовані наступні показники техніко-тактичних дій: кидки м'яча по воротах з дев'яти метрів – 49,73% від загальної кількості кидків при ефективності 30%; кидки м'яча по воротах з шести метрів – 31,02% при ефективності 60%; кидки м'яча з кутів – 1,60% при ефективності 0%; семиметрові штрафні кидки – 17,65% кидків при ефективності 64%. Структура кидкової підготовленості кваліфікованих гандболістів амплуа «розігрувачі» здебільшого викликана необхідністю управління грою команди за наявності певних тактичних схем ведення поєдинку або конкретної настанови тренера на гру. Це вимагає від гравців цього амплуа займати позицію в центральній зоні майданчика на відстані сім-дев'ять метрів від воріт і обумовлює відповідну структуру кидків м'яча по воротах суперника. Кидки з відстані сім-дев'ять метрів від воріт суперника складають більш 80% від загальної кількості кидків кваліфікованих гандболістів цього амплуа.

Також в процесі констатувального експерименту зареєстровані показники кількості результативних передач, втрат м'яча, його перехоплень, блокувань, підборів м'яча в захисті, фолів, швидких початків, позиційних атак і контратак та ін.

Крім визначення показників кидкової підготовленості кваліфікованих гандболістів як необхідної передумови розробки програми вдосконалення техніко-тактичних дій на базі лікувально-фізкультурного диспансеру

Запорізької обласної ради проведено дослідження та визначено антропометричні показники кваліфікованих гандболістів різного амплуа (лінійні, розігравачі, крайні, півсередні, воротарі) команд ГК «Мотор» (Запоріжжя), ГК «ZTR» (Запоріжжя) та ГК «ЗНТУ-ЗАБ» (Запоріжжя). Педагогічний аналіз середніх показників довжини тіла гандболістів різних амплуа дозволяє констатувати, що найвищі показники у гравців амплуа «лінійні», «півсередні» і воротарі. Максимальне значення довжини тіла зафіксоване в «півсередніх» команди «ЗНТУ-ЗАБ» – $199,25 \pm 0,75$ см. Найнижчий показник довжини тіла мають «крайні» гравці цієї ж команди – $181,63 \pm 5,13$ см. Встановлені достовірні відмінності в показниках довжини тіла «півсередніх» і «лінійних» гравців порівняно зі спортсменами амплуа «розігравач» і «крайній» ($p < 0,05$), що, спричинено характером техніко-тактичних дій та вимогами змагального процесу. Аналогічна ситуація спостерігається і з показниками маси тіла: у гравців амплуа «крайні» маса тіла достовірно менша в порівнянні з гравцями амплуа «лінійні» (на 17,4% при $p < 0,05$) та «воротарі» (на 16,5% при $p < 0,05$). Найбільший показник маси тіла виявлений у гравців амплуа «лінійні» команди «Мотор» і склав $111,75 \pm 5,27$ кг, а найменші – у гравців амплуа «крайні» команд «ZTR» і «ЗНТУ-ЗАБ» – $78,50 \pm 3,52$ кг і $78,50 \pm 3,87$ кг відповідно (розбіжності статистично значущі при $p < 0,05$).

Визначення антропометричних показників у гандболістів різного амплуа дозволило акцентувати увагу на необхідності деталізації спеціальних вправ для уточнення рухових параметрів при виконанні техніко-тактичних дій. В основному це стосується гандболістів, які безпосередньо взаємодіють у процесі захисних та атаквальних дій, і їх комбінаторних поєднань: «розігравач – лінійний», «півсередній – крайній» та ін. Як особливо значущі виділені показники довжини тіла для гандболістів, які більшою мірою взаємодіють в центральній зоні ігрового майданчика – «лінійний», «півсередній». Крім цього, важливим є вміння виконувати кидки лівою рукою для гандболістів амплуа «правий півсередній» і «правий крайній» та, навпаки, правою рукою для амплуа «лівий півсередній» і «лівий крайній». Для гравців, які переважно діють на правому та лівому флангах (амплуа – «крайні») характерними є менші показники довжини і маси тіла порівняно з гравцями інших амплуа. Виключення становлять показники довжини і маси тіла кваліфікованих гандболістів амплуа «розігравачі». Специфіка їх ігрової діяльності, яка пов'язана з управлінням груповими і командними техніко-тактичними діями в атаці й захисті, вимагає розвинутого тактичного мислення та швидкого прийняття рішень. Внаслідок цього, гравці амплуа «розігравач» можуть мати показники довжини і маси тіла, які значно відрізняються від гравців інших амплуа. Це підкреслює важливість підбору вправ, які спрямовані на вдосконалення техніко-тактичної підготовленості з урахуванням індивідуальних антропометричних особливостей кваліфікованих гандболістів.

Для об'єктивізації контролю показників техніко-тактичних дій у змагальному процесі розроблено алгоритм спеціального аналізу, в основу розробки якого покладено структуру змагальної діяльності кваліфікованих

гандболістів різних амплуа, порядок визначення переможців згідно з чинними правилами змагань – від командних, групових та індивідуальних техніко-тактичних дій і стандартних положень до хронологічного аналізу розвитку гри, визначення ефективності ТТД на різних ділянках майданчика та експертного аналізу вирішальних моментів гри, який є підґрунтям для наступної оперативної корекції техніко-тактичної підготовленості (рис. 1). Крім цього, при розробці алгоритму спеціального аналізу техніко-тактичних дій у змагальному процесі кваліфікованих гандболістів враховано завдання тренера на гру як конкретним гравцям або ланкам, так і команді в цілому, показники змагального досвіду та рівня спортивної майстерності.

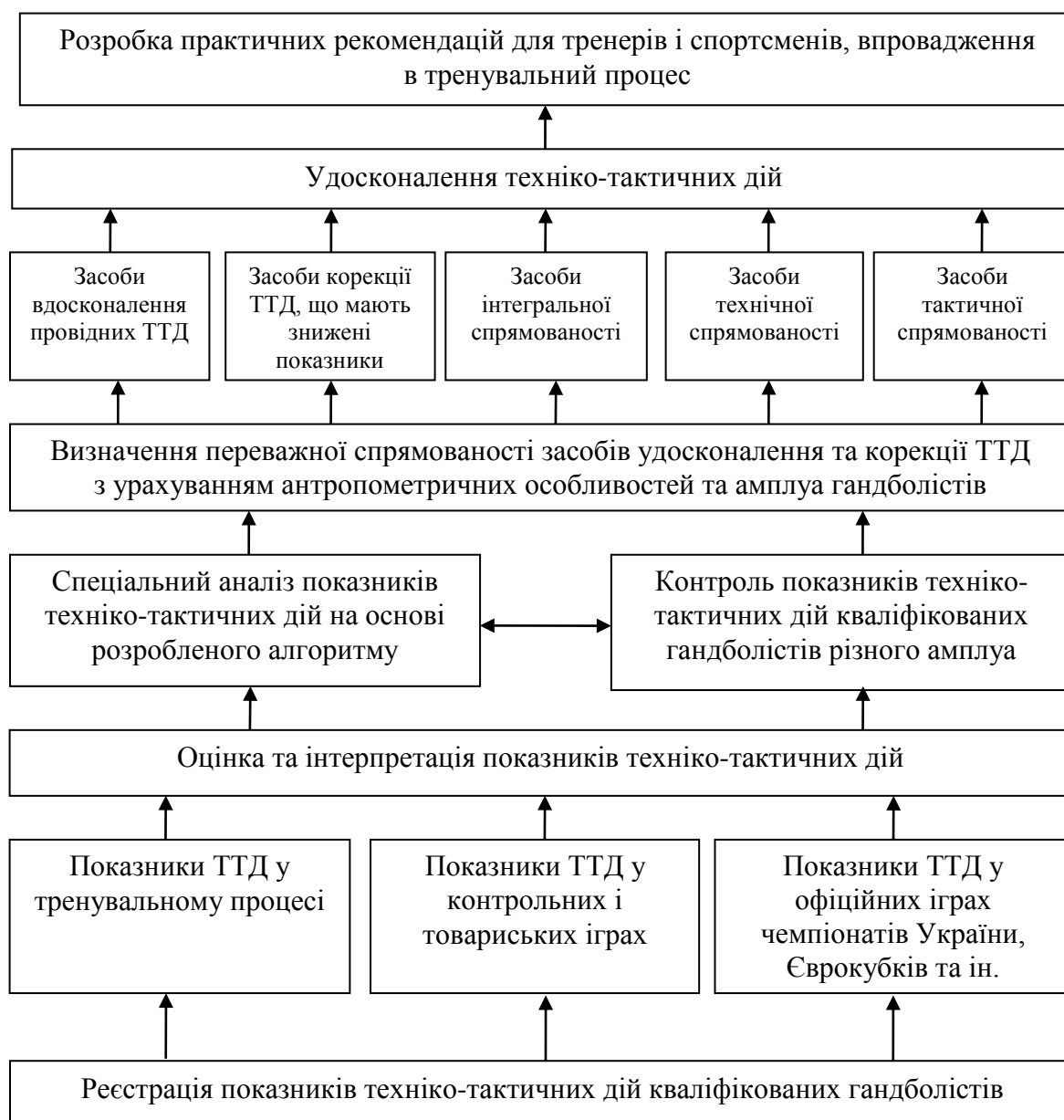

Рис. 1. Загальна структура програми вдосконалення змагальної діяльності кваліфікованих гандболістів різного амплуа на основі контролю та аналізу техніко-тактичних дій

Також, в основу розробки комплексів спеціальних вправ для вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів покладено врахування особливостей амплуа та антропометричних показників, що дозволило індивідуалізувати процес техніко-тактичної підготовки на груповому та загальнокомандному рівнях. У якості найбільш ефективних визначені наступні напрями вдосконалення або корекції техніко-тактичної підготовленості: вдосконалення технічних дій; удосконалення групових тактичних дій і командних взаємодій; удосконалення провідних, найбільш ефективних, техніко-тактичних дій; корекція техніко-тактичних дій, які мають знижені показники в змагальному процесі; інтегральна підготовленість.

Вищенаведене, дозволило обґрунтувати загальну структуру програми вдосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів різного амплуа для використання в підвідних і змагальних мікроциклах на основі контролю показників змагальної діяльності.

Аналіз та узагальнення отриманих даних дозволили сформувати загальну структуру практичної реалізації програми вдосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів у підвідних і змагальних мікроциклах річного циклу підготовки на основі контролю показників техніко-тактичних дій у тренувальному та змагальному процесах відповідного рівня: національного або міжнародного.

Структура містить в якості складових: обґрунтування та розробку програми вдосконалення техніко-тактичних дій; реєстрацію та аналіз показників техніко-тактичних дій у навчально-тренувальному та змагальному процесах; форми і види показників ТТД; комплекси спеціальних вправ визначеної спрямованості (рис. 2).

У загальному вигляді розроблена програма вдосконалення техніко-тактичних дій містить такі складові:

- показники техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів різного амплуа (техніко-тактичні дії в тренувальному процесі, в змагальному процесі, показники техніко-тактичних дій кращих гандболістів Європи і світу для використання як модельних);
- алгоритм спеціального аналізу показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів;
- різні форми і види контролю тренувальної та змагальної діяльності кваліфікованих гандболістів;
- комплекси спеціальних вправ визначеної спрямованості для вдосконалення техніко-тактичних дій у підвідних і змагальних мікроциклах з урахуванням антропометричних особливостей, амплуа гравців;
- практичні рекомендації для тренерів і спортсменів.

Спеціальні вправи підібрані з урахуванням антропометричних особливостей гравців, їх амплуа, зони майданчика, в яких вони переважно взаємодіють: «розігравач – лінійний», «правий крайній – правий півсередній» та ін.

Рис. 2. Структура практичної реалізації програми вдосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів

Враховуючи особливості змагальної діяльності в гандболі – тривалий змагальний період (6-8 місяців), розроблена програма вдосконалення техніко-тактичних дій спрямована для застосування переважно в підвідних і змагальних мікроциклах.

У четвертому розділі «**Експериментальна перевірка ефективності програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів**» представлені дані послідовного формувального експерименту. Наведені показники ефективності техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів після впровадження програми вдосконалення техніко-тактичних дій, яка містила розроблений алгоритм спеціального аналізу показників

змагальної діяльності, формування вправ техніко-тактичної спрямованості з урахуванням амплуа та антропометричних особливостей, відповідні процедури контролю: оперативного, поточного та етапного, практичні рекомендації для тренерів і спортсменів.

У таблиці 3 наведені показники кидків по воротах і голів, що зафіксовані у гандболістів ГК Мотор (Запоріжжя) після впровадження експериментальної програми вдосконалення техніко-тактичних дій.

Таблиця 3

Показники кидків м'яча по воротах і голів у гандболістів ГК «Мотор» в іграх чемпіонату України (Суперліга) сезону 2013-2014 рр, n=20

Амплуа гравців	Показники кидків по воротах і голів														
	загальна кількість кидків, голів, ефективність			кількість кидків з 9 м, голів, ефективність			кількість кидків з 6 м, голів, ефективність			кількість кидків з кутів, голів, ефективність			кількість кидків з 7 м, голів, ефективність		
крайні	308	221	72%	16	5	31%	165	130	79%	101	66	65%	26	20	77%
півсередні	508	306	60%	316	167	53%	156	111	73%	7	4	57%	29	24	83%
лінійні	176	131	72%	6	3	50%	167	126	75%	3	2	67%	0	0	0
розігравачі	138	78	57%	38	10	26%	82	56	68%	0	0	0	18	12	67%
Всього	1130	736	65%	376	185	49%	564	423	75%	111	72	65%	73	56	77%

Примітка: n – кількість ігор

Порівняльний аналіз цих показників у сезонах 2012-2013 (табл. 1) і 2013-2014 рр. (табл. 3) дозволяє констатувати, що під впливом заходів експериментальної програми вдосконалення техніко-тактичних дій командні показники ефективності загальної кількості кидків з різної відстані збільшилися на 6 % (59 % у сезоні 2012-2013 рр. і 65 % у сезоні 2013-2014 рр.). При цьому, найбільш значуще (на 11 %) покращення зафіксоване у гандболістів ігрового амплуа «крайній» та «розігравач». Виявлене вірогідне покращення показників кидків м'яча з кутів у гравців амплуа «крайні» – на 16 %, у гравців амплуа «півсередні» – на 18 %. Найбільший приріст ефективності кидків з 7 м виявлено у «крайніх» гравців – на 17 %.

У таблиці 4 наведені дані, які характеризують наявність або відсутність статистично достовірних розбіжностей кваліфікованих гандболістів у сезонах 2012-2013 і 2013-2014 рр. Педагогічний аналіз даних таблиці 4 свідчить, що під впливом заходів експериментальної програми спостерігаються статистично достовірні відмінності показників результативно-значущих ТТД кваліфікованих гандболістів у сезоні 2013-2014 рр. у порівнянні з показниками сезону 2012-2013 рр.

Статистично достовірне покращення зафіксовано за показниками кількості забитих м'ячів – $t=2,17$, $p<0,05$; різниці забитих і пропущених м'ячів – $t=2,08$, $p<0,05$; загальної кількості атакуювальних ТТД – $t=2,17$, $p<0,05$; втрат м'яча – $t=2,11$, $p<0,05$; порушення правил – $t=2,09$, $p<0,05$.

Середні значення показників порівняльного аналізу результативно-значущих техніко-тактичних дій гандболістів ГК «Мотор» (Запоріжжя) в іграх чемпіонату України сезонів 2012-2013 і 2013-2014 рр., n=48

Результативно-значущі ТТД	Показники ТТД у змагальній діяльності			
	чемпіонат України сезону 2012-2013 рр.		чемпіонат України сезону 2013-2014 рр.	
	$(\bar{X} \pm S)$	V, %	$(\bar{X} \pm S)$	V, %
Кількість кидків м'яча	56,14±1,23	11,61	56,50±1,62	12,83
Кількість забитих м'ячів	33,25±0,99	15,78	36,8±1,3*	15,81
Кількість пропущених м'ячів	22,96±0,83	19,24	21,7±1,26	26,03
Різниця забитих і пропущених м'ячів	10,29±1,38	70,80	15,1±1,87*	55,28
Кількість результативних кидків з 9 м	8,86±0,52	31,29	9,25±0,81	39,04
Кількість результативних кидків з 6 м	18,11±1,09	31,90	21,15±1,81	38,24
Кількість результативних кидків з кутів майданчика	3,07±0,3	52,37	3,6±0,31	38,66
Кількість результативних кидків з 7 м	3,21±0,33	54,45	2,8±0,37	59,76
Загальна кількість атакуювальних ТТД	33,25±0,99	15,78	36,8±1,3*	15,81
Втрати м'яча	10,65±0,79	33,27	6,43±0,47*	38,67
Порушення правил	6,20±0,95	68,65	10,57±0,91*	45,43
Блокування	6,7±0,42	19,36	7,1±0,37	18,01
Кількість помилок у захисті	28,67±0,78	33,21	27,97±0,77	32,17

Примітка: n – кількість ігор; * – відмінності достовірні при $p < 0,05$

Для визначення ефективності запропонованої програми вдосконалення техніко-тактичних дій значущими є показники різниці закинутих і пропущених м'ячів у змагальному процесі кваліфікованих гандболістів, які характеризують наявність або відсутність балансу атакуювальних і захисних дій. Ці показники є інтегральною характеристикою техніко-тактичної підготовленості гандбольної команди, яка ґрунтується на результативно-значущих атакуювальних і захисних показниках техніко-тактичних дій в змагальному процесі (рис. 3).

Показники різниці закинутих і пропущених м'ячів дозволяють наголосити на покращенні цих показників у змагальній діяльності гандболістів ГК «Мотор» (Запоріжжя) в сезоні 2013-2014 рр. порівняно із сезоном 2012-2013 рр. Перша, шоста, сьома, восьма, шістнадцята та вісімнадцята ігри в сезоні 2013-2014 рр. закінчилися з перевагою більше 20 м'ячів.

Різниця м'ячів

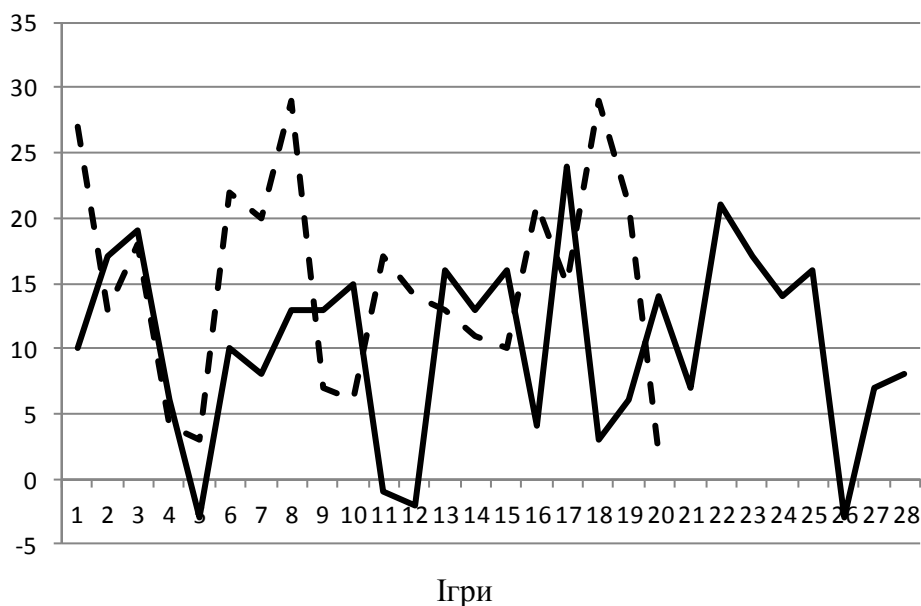

Рис. 3. Показники різниці закинутих і пропущених м'ячів гандболістів ГК «Мотор» (Запоріжжя) в процесі змагальної діяльності (сезони 2012-2013 і 2013-2014 рр.):

— сезон 2012-2013 рр.; - - сезон 2013-2014 рр.

У сезоні 2012-2013 рр. цей показник становить дві гри (сімнадцята та двадцять друга). Загальний показник ігор, які виграні з перевагою понад 20 м'ячів у сезоні 2013-2014 рр. зріс на 22,86% порівняно із сезоном 2012-2013 рр.

Як додаткове підтвердження ефективності запропонованої програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у змагальних мікроциклах, подаємо офіційні статистичні показники змагальної діяльності спортсменів ГК «Мотор» (Запоріжжя) в чемпіонатах України (Суперліга) сезонів 2012-2013 і 2013-2014 рр. (табл. 5).

Таблиця 5

Показники змагальної діяльності ГК «Мотор» (Запоріжжя) в чемпіонатах України (Суперліга) сезонів 2012-2013 і 2013-2014 рр.

Змагання	Показники									
	М	І	В	Н	П	ЗМ	ПМ	К	О	%
сезон 2012-2013 рр.	2	28	24	0	4	931	643	1,45	48	85,71
сезон 2013-2014 рр.	1	20	20	0	0	736	434	1,70	40	100

Примітки: М – місце, яке посіла команда за підсумками сезону; І – ігри; В – виграл; П – програв; Н – нічия; ЗМ – закинуті м'ячі; ПМ – пропущені м'ячі; К – відношення закинутих та пропущених м'ячів; О – підсумкові очки; % – ефективність змагальної діяльності команд.

Порівняльний педагогічний аналіз результатів змагальної діяльності, який міститься в таблиці 5 свідчить, що в іграх чемпіонату України (Суперліга) сезону 2013-2014 рр. гандболісти ГК «Мотор» (Запоріжжя) покращили такі показники: відсоток набраних очок зріс на 10,71%, коефіцієнт співвідношення закинутих і пропущених м'ячів зріс на 14,7% при збільшенні середнього показника різниці закинутих і пропущених м'ячів

за гру – з 10,29 до 15,1 ($p < 0,05$). Співвідношення – перемоги: нічий: поразки – в сезоні 2012-2013 рр. – 85,71: 14,29: 0; в сезоні 2013-2014 рр. – 100: 0: 0. Зайняті місця – друге в чемпіонаті України сезону 2012-2013 рр. і, перше, в чемпіонаті України сезону 2013-2014 рр.

Крім цього, зафіксовано збільшення ефективності виконання техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у сезоні 2013-2014 рр. порівняно із сезоном 2012-2013 рр. у захисті: за показниками блокування кидків м'яча по воротах – збільшилися на 5,9%; за кількістю підбирань м'яча в захисті – збільшилися на 4,7%; за кількістю втрат м'яча – зменшилися на 3,7%; за кількістю фолів – зменшилися на 4,2%.

У п'ятому розділі дисертації «**Аналіз і узагальнення результатів дослідження**» викладена характеристика повноти рішення завдань дослідження, його узагальнені результати, які підтверджують ефективність запропонованої програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів. Зазначено, що в процесі наукового дослідження отримано три групи даних, що підтверджують, доповнюють наявні розробки та абсолютно нові результати з досліджуваної теми.

Підтверджено положення про специфіку техніко-тактичної підготовки кваліфікованих гандболістів з урахуванням чинників ігрового амплуа та розвитку спеціальних фізичних якостей (С. Г. Кушнірюк, Л. Г. Гришко, А. Ю. Чуста, 2013; В. О. Тищенко, 2013; В. О. Мельник, М. П. Пітин, 2015).

Доповнено кількісні та якісні характеристики змагального процесу кваліфікованих гандболістів за показниками техніко-тактичних дій в офіційних іграх національного й міжнародного рівнів, що розширило сучасні уявлення про тенденції розвитку гандболу (В.М. Костюкевич, 2012; В. Я. Ігнат'єва, 2013; А. Г. Кубраченко, В. Г. Ткачук, В. П. Голуб, 2013; М. О. Носко, О. О. Данілов, В. М. Маслов, 2013; О. М. Соловей, 2014).

Доповнено напрямки вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа наступної спрямованості: а) технічної; б) тактичної; в) на вдосконалення провідних техніко-тактичних дій; г) на корекцію техніко-тактичних дій, що відстають; д) інтегральної спрямованості (Е.Ю. Дорошенко, 2013).

Вперше розроблено програму вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа на основі контролю їх показників у змагальній діяльності, яка включає аналіз показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у змагальній діяльності різних рівнів (змагальна діяльність у тренувальному процесі; змагальна діяльність у товариських і контрольних іграх; змагальна діяльність в офіційних іграх національного та міжнародного рівнів); алгоритм спеціального аналізу техніко-тактичних дій; відповідних форм і видів контролю техніко-тактичної діяльності; комплексів спеціальних вправ, які спрямовані на вдосконалення (корекцію) загальнокомандної або групової техніко-тактичної підготовленості та індивідуальних техніко-тактичних дій; практичних рекомендацій.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз та узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури свідчить, що для сучасного гандболу характерним є комплекс проблем удосконалення техніко-тактичних дій, які суттєво детермінують ефективність змагального процесу. У науковій літературі остаточно не визначені питання розробки алгоритму спеціального аналізу показників техніко-тактичних дій у змагальному процесі, вдосконалення процедур контролю техніко-тактичної діяльності, розробки програм удосконалення або корекції техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа в підвідних і змагальних мікроциклах. Це зумовлює актуальність наукових розвідок у цьому напрямку.

2. Результати констатувального експерименту дозволили встановити, що існують статистично достовірні відмінності в показниках структури та ефективності атаквальних техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа, які зумовлені специфікою їх змагальної діяльності. За показниками ефективності кидкової підготовленості достовірні відмінності ($p < 0,05$) зареєстровано у гравців амплуа «крайні» на 15%, «півсередні» на 13% та «лінійні» на 22% у порівнянні з гравцями амплуа «розігрувачі». За кількісними показниками виконання кидків м'яча по воротах статистично достовірні відмінності ($p < 0,05$) зафіксовано у гравців амплуа «півсередні» – на 40,39% і 40,45% порівняно з гравцями амплуа «лінійні» та «розігрувачі» відповідно. Крім цього, зафіксовані статистично достовірні відмінності ($p < 0,05$) за антропометричними показниками (довжина тіла) у гравців амплуа «розігрувачі» в порівнянні з гравцями амплуа «лінійні» та «півсередні» на 14,75 см і 14,59 см. Це свідчить про необхідність урахування цих особливостей у процесі формування вправ із удосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів.

3. Структура контролю показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів тісно взаємопов'язана з характеристиками тренувальної (спрямованість, розвиток рухових якостей, тощо) та змагальної діяльності (календар змагань, рівень майстерності суперників, тощо). У змагальному періоді річного макроциклу оптимальним є комплексне застосування структурних складових контролю показників техніко-тактичних дій (оперативного, поточного, етапного) та його видів (локального, вибіркового, поглибленого) у відповідності до завдань конкретних тренувальних занять і календаря змагань.

4. Об'єктивність контролю показників техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа в тренувальному та змагальному процесах підвищена завдяки використанню розробленого алгоритму спеціального аналізу, який побудований на певній логічній послідовності дій: від командних через групові до індивідуальних дій; враховує хронологічні характеристики змагального процесу; ефективність ігрових дій на різних ділянках майданчика, аналіз найбільш важливих моментів гри і містить результативно-значущі складові:

- аналіз командних схем ведення гри: в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагального процесу;
- аналіз групових взаємодій в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагального процесу;
- аналіз індивідуальних дій в атаці, в захисті, в перехідних режимах змагального процесу;
- аналіз ефективності виконання стандартних положень;
- хронологічний аналіз розвитку гри: 1 тайм – 30 хвилин (10 + 10 + 10), 2 тайм – 30 хвилин (10 + 10 + 10);
- аналіз ігрових дій у зоні захисту, в центральній зоні, в зоні атаки; на лівому та правому флангах захисту і атаки;
- аналіз вирішальних моментів гри, який безпосередньо пов'язаний з настановою на гру, конкретним тактичним планом ведення гри, індивідуальними тактичними завданнями для гравців; з особистісними якостями тренера, його професійними знаннями, фаховим досвідом і педагогічною майстерністю; з досвідом гравців, рівнем їх техніко-тактичною майстерності.

5. Розроблена програма вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа в підвідних і змагальних мікроциклах на основі показників контролю показників змагального процесу, яка включає низку взаємопідпорядкованих складових:

- реєстрацію показників техніко-тактичних дій у тренувальному та змагальному процесах;
- спеціальний аналіз показників техніко-тактичної діяльності кваліфікованих гандболістів на основі розробленого алгоритму з урахуванням специфіки ігрового амплуа та антропометричних особливостей;
- визначення спрямованості тренувального процесу кваліфікованих гандболістів різного амплуа в підвідних і змагальних мікроциклах та розробка відповідних вправ: на вдосконалення технічних дій; на вдосконалення тактичних дій; на вдосконалення провідних техніко-тактичних дій; на корекцію техніко-тактичних дій, які мають знижені показники в змагальному процесі; на вдосконалення інтегральної підготовленості;
- контроль тренувального та змагального процесів з метою усунення недоліків і підвищення рівня спортивної майстерності кваліфікованих гандболістів;
- практичні рекомендації для тренерів і спортсменів.

6. В результаті експериментальної перевірки ефективності розробленої програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів зафіксовано статистично достовірне зростання показників атакувальних ТТД у сезоні 2013-2014 рр. у порівнянні з сезоном 2012-2013 рр. у гравців амплуа «крайні» на 15,02%; «півсередні» – на 10,74%; «лінійні» – на 8,87% та «розігрувачі» – на 10,09% ($p < 0,05$). За показниками захисних ТТД у сезоні 2013-2014 рр. у порівнянні з сезоном 2012-2013 рр. зареєстровано тенденцію до їх зростання у гравців амплуа «крайні» на 2,97%; «півсередні» – на 4,10%; «лінійні» – на 6,03% та «розігрувачі» – на 5,10% ($p < 0,05$).

7. Впровадження експериментальної програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі їх контролю в змагальному процесі засвідчує її ефективність. За показниками кількості голів, різниці закинутих і пропущених м'ячів, загальної кількості атакуювальних техніко-тактичних дій, втрат м'яча, порушення правил в сезоні 2013-2014 рр. виявлене статистично значуще покращення ($p < 0,05$) у порівнянні з сезоном 2012-2013 рр.

Порівняльний аналіз показників змагального процесу свідчить, що в іграх чемпіонату України (Суперліга) сезону 2013-2014 рр. гандболісти ГК «Мотор» (Запоріжжя) покращили такі показники: відсоток набраних очок збільшився на 14,29% ($p < 0,05$); коефіцієнт співвідношення закинутих і пропущених м'ячів зріс на 14,7% при збільшенні середнього показника різниці закинутих і пропущених м'ячів за гру – з 10,29 до 15,1 ($p < 0,05$); середній показник кількості голів – на 9,65% ($p < 0,05$), результативних передач – на 6,07%. Загальнокомандна ефективність атакуювальних техніко-тактичних дій зросла на 11,18% ($p < 0,05$).

Крім цього, зафіксовано збільшення ефективності виконання техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів у сезоні 2013-2014 рр. порівняно із сезоном 2012-2013 рр. у захисті: за показниками блокування кидків м'яча по воротах – збільшилися на 5,6%; за кількістю підбирань м'яча в захисті – збільшилися на 4,7%; за кількістю втрат м'яча – зменшилися на 3,7%; за кількістю фолів – зменшилися на 4,2%. Загальнокомандна ефективність захисних техніко-тактичних дій зросла на 4,55%. Співвідношення – перемоги: нічий: поразки – в сезоні 2012-2013 рр. – 85,71: 14,29: 0; в сезоні 2013-2014 рр. – 100: 0: 0. Зайняте місце – друге в чемпіонаті України сезону 2012-2013 рр. і, перше, в чемпіонаті України сезону 2013-2014 рр.

Таким чином, програма вдосконалення техніко-тактичних дій на основі контролю цих показників у змагальному процесі кваліфікованих гандболістів команди «Мотор» (Запоріжжя) в сезоні 2013-2014 рр. підтвердила свою ефективність.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язані з розробкою індивідуальних програм удосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів різного амплуа в макроциклі на основі контролю їх показників у змагальному процесі та їх впровадженні в тренувальну та змагальну діяльність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати

1. Дорошенко Э. Ю. Структура и особенности технико-тактической деятельности в гандболе (на материалах XIX чемпионата мира) // Физическое воспитание студентов творческих специальностей / Э. Ю. Дорошенко, В. А. Цапенко, В. А. Петров, Д. Г. Сердюк, С. Е. Барский. – 2005. – № 4. – С. 9-13. (Особистий внесок автора полягає в проведенні аналізу та статистичної обробки отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку).

2. Дорошенко Э. Ю. Анализ эффективности технико-тактической деятельности в гандболе (на материалах XIX чемпионата мира) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / Е. Ю. Дорошенко, В. О. Цапенко, В. О. Петров, Д. Г. Сердюк, С. Е. Барский. – 2005. – № 15. – С. 56-66. *(Особистий внесок автора полягає в статистичній обробці отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку).*

3. Дорошенко Е. Ю. Структура і особливості техніко-тактичної діяльності воротарів у гандболі / Е. Ю. Дорошенко, В. О. Цапенко, В. О. Петров, Д. Г. Сердюк, Н. Л. Барська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 21 – С. 41-46. *(Особистий внесок автора полягає в статистичній обробці отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку).*

4. Дорошенко Е. Ю. Аналіз ефективності змагальної діяльності воротарів вищої кваліфікації в гандболі / Е. Ю. Дорошенко, В. О. Цапенко, В. О. Петров, Д. Г. Сердюк, Н. Л. Барська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 24. – С. 55-59. *(Особистий внесок автора полягає в статистичній обробці отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку).*

5. Сердюк Д. Г. Особенности использования акробатических упражнений в тренировочном процессе гандболистов / Д. Г. Сердюк, А. Е. Черненко // Физическое воспитание студентов. – 2009. – № 1. – С. 64-66. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, проведенні аналізу та статистичної обробки отриманих результатів, підготовці матеріалів до друку). Видання включене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.*

6. Сердюк Д. Г. Динамика изменений функциональной подготовленности гандболистов в подготовительном периоде / Д. Г. Сердюк, А. Е. Черненко // Теорія і практика фізичного виховання. – 2010. – № 1. – С. 306-311. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, проведенні аналізу отриманих результатів, підготовці матеріалів до друку).*

7. Сердюк Д. Г. Деякі аспекти керування командою у гандболі / Д. Г. Сердюк, А. Є. Черненко, О. А. Губрієнко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2010. – № 3. – С. 79-81. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, проведенні аналізу та інтерпретації отриманих результатів, підготовці матеріалів до друку). Видання включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; Index Copernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ).*

8. Сердюк Д. Г. Аналіз антропометричних показників гандболістів ГК «ZTR» / Д. Г. Сердюк // Вісник Запорізького національного університету: Серія. Фізичне виховання та спорт. – 2014. – № 2. – С. 107-113.

Опубліковані роботи апробаційного характеру

9. Сердюк Д. Г. Особливості керування гандбольною командою / Д.Г. Сердюк, А.Є. Черненко // Вісник Запорізького національного університету: Серія. Фізичне виховання та спорт. – 2009. – № 1 – С. 125-130. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, аналізі та інтерпретації результатів, підготовці матеріалів до друку).*

10. Сердюк Д. Г. Особливості використання додаткових засобів у підготовці гандболістів / Д. Г. Сердюк, А. Є. Черненко // Вісник Запорізького національного університету: Серія. Фізичне виховання та спорт. – 2009. – № 2 – С. 135-139. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, аналізі та інтерпретації отриманих результатів, підготовці матеріалів до друку).*

11. Сердюк Д. Г. Анализ изменений уровня функциональной подготовленности гандболистов / Д. Г. Сердюк, О. А. Гордейченко // Фізичне виховання у вищій школі. За здоровий спосіб життя: Всеукраїнська науково-практична конференція, Запоріжжя, 15-16 жовтня 2009 р. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. – С. 35-37. *(Особистий внесок автора полягає в організації експериментальних досліджень, проведенні аналізу отриманих результатів).*

12. Сердюк Д. Г. Исследование показателей функциональной подготовленности гандболистов в подготовительном периоде / Д.Г. Сердюк // Актуальные вопросы высшего профессионального образования: Международная научно-практическая конференция, Донецк, 17 марта 2011 г. – Донецк: ДГИЗФВиС, 2011. – С. 239-244.

13. Сердюк Д. Г. Динамика изменений физической подготовленности гандболистов в подготовительном периоде / Д.Г. Сердюк // Актуальні питання фізичної культури і спорту у формуванні здорового способу життя і зміцнення здоров'я студентської молоді: Всеукраїнська науково-практична конференція, Запоріжжя, 29-30 вересня 2011 р. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. – С. 44-46.

14. Сердюк Д. Г. Сравнительный анализ результативности бросков квалифицированных гандболистов / Д.Г. Сердюк // Здоровьесбережение как инновационный аспект современного образования: Международная научно-практическая конференция, Екатеринбург, 20 марта 2015 г. – Екатеринбург: ФГАОУ ВПО РГППУ. – 2015. – С. 239-243.

15. Сердюк Д. Г. Сравнительный анализ основных антропометрических показателей квалифицированных гандболистов / Д.Г. Сердюк, Е.Е. Черненко, Е.О. Ильина // Физическая культура, спорт, здоровье и долголетие: Международная конференция, Ростов-на-Дону, 5-8 февраля 2015 г. – Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2015. – С. 157-162. *(Особистий внесок автора полягає в проведенні аналізу та статистичної обробки отриманих результатів, підготовці матеріалу до друку).*

16. Сердюк Д. Г. Анализ эффективности атакующих технико-тактических действий квалифицированных гандболистов / Д. Г. Сердюк // Физическая культура, спорт и туризм. Интеграционные процессы науки и практики: VII международная научно-практическая конференция. – Орел: Госуниверситет-УНПК, 2015. – С. 545-549.

*Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

17. Тищенко В. О. Спортивні ігри (гандбол): Навчально-методичний посібник для студентів факультету фізичного виховання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Фізичне виховання», «Спорт» / В. О. Тищенко, Д. Г. Сердюк / Запоріжжя: ЗНУ. – 2014. – 75 с. (Особистий внесок автора полягає в підготовці матеріалу до друку).

А Н О Т А Ц І Ї

Сердюк Д. Г. Удосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів на основі контролю показників змагальної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту, Міністерство освіти і науки України, Дніпро, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячене вдосконаленню техніко-тактичної діяльності кваліфікованих гандболістів на основі сучасних способів контролю та аналізу показників техніко-тактичних дій у змагальному процесі, що дозволяє суттєво підвищити його ефективність.

Досліджено та проаналізовано техніко-тактичні дії кваліфікованих гандболістів різного ігрового амплуа в тренувальному та змагальному процесах різного рівня (національного та міжнародного). Розроблено алгоритм спеціального аналізу показників змагальної діяльності та сучасні види контролю техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих гандболістів: оперативний, поточний та етапний. Уточнено структуру контролю як складової системи управління підготовкою кваліфікованих гандболістів.

Обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність програми вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих гандболістів для використання в підвідних і змагальних мікроциклах. Наголошено на необхідності врахування відповідного рівня змагальної практики кваліфікованих гандболістів (контрольні та товариські ігри; офіційні ігри національного рівня; офіційні ігри міжнародного рівня) з метою створення ефективних програм вдосконалення техніко-тактичних дій.

Ключові слова: гандбол, змагання, техніка, тактика, дії, вдосконалення, підготовка, мікроцикли, програма, аналіз, контроль.

Сердюк Д. Г. Совершенствование технико-тактических действий квалифицированных гандболистов на основе контроля показателей соревновательной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта, Министерство образования и науки Украины, Днепр, 2016.

Диссертационное исследование посвящено совершенствованию технико-тактической деятельности квалифицированных гандболистов на основе современных способов контроля и анализа показателей технико-тактических действий в соревновательном процессе, что позволяет существенно повысить его эффективность. В основу разработки программы совершенствования технико-тактических действий квалифицированных гандболистов положены методические принципы, предусматривающие определение комплекса необходимых предпосылок: антропометрических данных спортсменов различного амплуа, разработанного алгоритма специального анализа показателей технико-тактических действий в соревновательном процессе, уточнение структуры контроля технико-тактической подготовленности и определение направленности тренировочного процесса в подводящих и соревновательных микроциклах.

Для решения задач исследования использованы методы: анализ и обобщение данных научно-методических литературных источников и сети «Интернет»; анализ протоколов соревновательной деятельности; педагогические наблюдения; педагогический эксперимент; метод антропометрических измерений, методы математической статистики.

Исследованы и проанализированы технико-тактические действия квалифицированных гандболистов различного игрового амплуа в тренировочном и соревновательном процессах различного уровня (национального и международного). Разработан алгоритм специального анализа показателей соревновательной деятельности и современные виды контроля технико-тактической подготовленности квалифицированных гандболистов: оперативный, текущий и этапный. Уточнена структура контроля как составляющей системы управления подготовкой квалифицированных гандболистов. Предложены специализированные средства совершенствования технико-тактических действий квалифицированных гандболистов для использования в подводящих и соревновательных микроциклах следующей направленности: технической направленности; тактической направленности; направленности на совершенствование ведущих технико-тактических действий; направленности на коррекцию отстающих технико-тактических действий; интегральной направленности.

Обоснована, разработана и экспериментально проверена эффективность программы совершенствования технико-тактических действий квалифицированных гандболистов для использования в подводящих и соревновательных микроциклах. Показано, что необходим учет соответствующего уровня соревновательной практики квалифицированных гандболистов (контрольные и товарищеские игры; официальные игры национального уровня и международного уровня) для создания эффективных программ совершенствования технико-тактических действий.

Ключевые слова: гандбол, соревнования, техника, тактика, действия, совершенствование, подготовка, микроциклы, программа, анализ, контроль.

Serdyuk D. G. Improvement of technical and tactical actions of skilled handball players based on the monitoring of indicators of competitive activity. – Manuscript.

The dissertation for the candidate degree in physical education and sport on speciality 24.00.01 – olympic and professional sport. – Dnipropetrovsk state institute of physical culture and sport, Ministry of education and science of Ukraine. – Dnipro, 2016.

The thesis is devoted to the improvement of technical and tactical activity of the qualified handball players based on modern methods of analysis and monitoring of the indicators of technical and tactical actions in competitive process that can significantly increase its effectiveness.

Investigated and analyzed are the technical and tactical actions of the qualified handball players in different positions in the training and competitive processes at different levels (national and international). Developed is the algorithm of the indicators special control at competitive activity and modern controls of technical and tactical training of qualified handball players: quick, current and landmark. It offers specialized means of improving technical and tactical actions of the qualified handball players for use in the supply and competitive microcycle following areas: technical focus; tactical orientation; with the focus on improving the leading technical and tactical actions; with the focus on lagging correction and integral focus.

Substantiated, developed and experimentally tested was the effectiveness of programs to improve the technical and tactical actions of the qualified handball players to be used during underwater and competitive microcycles. It is shown that the level must take into account the relevant competitive practices of qualified handball players (control and friendlies and official games of the national level and international level) to create effective programs to improve the technical and tactical actions.

Key words: handball competitions, technique, tactics, performance, improvement, training, microcycle, program, analysis, control.

Підписано до друку 08.11.2016. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 287.

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5229 від 30.08.2007.

